

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

16 maja 2023 r.

Sąd Najwyższy w Izbie Cywilnej w składzie:

SSN Monika Koba (przewodniczący)

SSN Grzegorz Misiurek (sprawozdawca)

SSN Dariusz Zawistowski

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym 16 maja 2023 r. w Warszawie,
skargi kasacyjnej D. G.

od wyroku Sądu Apelacyjnego w Warszawie

z 3 kwietnia 2020 r., VI ACa 774/18,

w sprawie z powództwa S. w S.

przeciwko D. G., S. G.

o ustalenie,

oddala skargę kasacyjną.

UZASADNIENIE

Powódka – S. z siedzibą w S. wniosła o ustalenie nieważności umowy o podział majątku wspólnego, zawartej 24 marca 2016 r. – w formie aktu notarialnego - między pozwanymi S. G. a D. G.

Sąd Okręgowy Warszawa-Praga w Warszawie wyrokiem z 8 grudnia 2017 r. uwzględnił to żądanie i orzekł o kosztach procesu, przyjmując za podstawę rozstrzygnięcia następujące ustalenie faktyczne i ich ocenę prawną.

W dniu 10 sierpnia 2012 r. S. G. - członek zarządu S. S.A. w W. i W. P. - prezes zarządu tej spółki złożyli w Sądzie Rejonowym dla m.st. Warszawy wniosek o ogłoszenie jej upadłości

Sąd Rejonowy w Wołominie ustanowił - z dniem 25 lipca 2012 r. - rozdzielną majątkową pomiędzy S. G. i D. G. Pozwani 28 listopada 2012 r. zawiązali spółkę z ograniczoną odpowiedzialnością O., w której D. G. od 13 września 2013 r. pełni funkcję prezesem zarządu; S. G. do 13 września 2013 r. pełnił funkcję członka zarządu tej spółki.

Sąd Apelacyjny w Warszawie postanowieniem z 25 lutego 2016 r. - w sprawie o zapłatę przeciwko członkom zarządu S. spółce z ograniczoną odpowiedzialnością - w tym przeciwko S. G. na podstawie art. 299 § 1 k.s.h. - udzielił spółce S. zabezpieczenia przez obciążenie hipoteką przymusową na jej rzecz nieruchomości oraz udziałów w nieruchomościach stanowiących współwłasność S. i D. G. w ramach ustawowej wspólności majątkowej małżeńskiej, co do kwot określonych w tym postanowieniu.

W dniu 24 marca 2016 r. S. i D. G. zawarli umowę o podział majątku wspólnego (Rep. [...]), na mocy której wszystkie nieruchomości objęte wspólnością ustawową małżeńską przeszły na własność D. G. za spłatą na rzecz S. G. kwoty 450.000,00 zł. Umowa obejmowała cały majątek S. i D. G., w tym również prawa do tych nieruchomości, które na mocy postanowienia Sądu Apelacyjnego wydanego miesiąc wcześniej zostały obciążone hipotekami przymusowymi na rzecz powódki. 29 marca 2016 r. S. G. został wykreślony z ksiąg wieczystych prowadzonych dla nieruchomości wyszczególnionych w umowie o podział majątku wspólnego na podstawie wniosków złożonych przez niego 24 marca 2016 r.,

W dniu 1 kwietnia 2016 r. spółka S. złożyła do Sądu Rejonowego w Wołominie wnioski o wpis hipotek przymusowych zgodnie z uzyskanym zabezpieczeniem: do kwoty 750.000,00 zł w księdze wieczystej nr [...]; w kwocie 37.402,11 zł w księdze wieczystej nr [...];1, w kwocie 35.000,00 zł w księdze wieczystej nr [...];2; do kwoty 1.500 000,00 zł w księdze wieczystej nr [...];3; w kwotach 44.804,00 zł i 21.000,00 zł w księdze wieczystej nr [...];4. Wnioski te zostały oddalone postanowieniami Sądu Rejonowego w Wołominie z 29 kwietnia 2016 r., 16 sierpnia 2016 r., 5 maja 2016 r.,

16 sierpnia 2016 r. i 26 sierpnia 2016 r. Podstawę tych rozstrzygnięć stanowiło stwierdzenie, że prawo, które miało by być dotknięte wpisem hipoteki przymusowej (prawo własności S. G.), w chwili złożenia wniosków nie było już ujawnione w treści ksiąg wieczystych.

Sąd Okręgowy w Warszawie postanowieniem z 19 sierpnia 2016 r., sygn. akt XVI GC 1054/15, udzielił powódce dodatkowego zabezpieczenia roszczenia przez zajęcie: wierzytelności przysługującej S. G. wobec D. G. o zapłatę kwoty 350.000,00 zł tytułem spłaty wynikającej z podziału majątku wspólnego, dokonanego umową z 24 marca 2016 r.; środków pieniężnych w kwocie 100.000,00 zł należących do S. G., wpłaconych mu tytułem spłaty wynikającej z podziału majątku wspólnego; wierzytelności z rachunków bankowych należących do S. G. oraz ruchomości, w tym środków pieniężnych, należących do S. G.. Zażalenie pozwanych na to postanowienie zostało oddalone postanowieniem Sądu Apelacyjnego w Warszawie z 29 listopada 2016 r.

W dniu 29 grudnia 2016 r. Prokurator [...] skierował do sądu akt oskarżenia przeciwko S. G., zarzucając mu popełnienie przestępstwa z art. 300 § 2 k.k. polegającego na tym, że: w dniu 24 marca 2016 r. w Kancelarii Notarialnej M. K. przy ul. [...] w W., w celu udaremnienia wykonania postanowienia Sądu Apelacyjnego z 26 lutego 2016 r., sygn. akt I ACz 44/16, o udzieleniu zabezpieczenia roszczenia o zapłatę w sprawie XVI GC 1054/15 prowadzonej przez Sądem Okręgowym w Warszawie XVI Wydział Gospodarczy, przez obciążenie hipotekami przymusowymi w łącznej wysokości 2.417.206,32 zł na rzecz S. należącej do niego nieruchomości, uszczuplił zaspokojenie swojego wierzyciela, tj. S., w ten sposób, że zawarł ze swoją żoną D. G. umowę w formie aktu notarialnego. Rep. [...] o podział majątku wspólnego, w wyniku czego zbył na rzecz D. G. zagrożone zajęciem składniki swojego majątku tj. działkę nr [...]1 położoną przy ul. [...] w Z., dla której Sąd Rejonowy w Wołominie prowadzi KW nr [...], udział wynoszący 2/4 w działce o nr ew. [...]2 położonej przy ul. [...] w Z., dla której Sąd Rejonowy w Wołominie prowadzi KW nr [...]2, lokal mieszkalny położony na ul. [...] w Z., dla którego Sąd Rejonowy w Wołominie prowadzi KW o nr [...]3 wraz z udziałem wynoszącym 809/100000 części nieruchomości, na której znajdował się budynek, dla której Sąd Rejonowy w Wołominie prowadzi KW nr [...]4, udziału wynoszącego 2/56 w lokalu

niemieszkalnym - garażu położonym na ul. [...] w Z., dla którego Sąd Rejonowy w Wołominie prowadzi KW nr [...]5, udziału wynoszącego 300/609600 w nieruchomości gruntowej, oznaczonej w ewidencji gruntów jako działki o nr [...]3 położonej na ul. [...] w Z., dla której Sąd Rejonowy w Wołominie prowadzi KW nr [...]5. Wyrokiem z 27 listopada 2017 Sąd Rejonowy [...] uznał S. G. za winnego popełnienia zarzucanego mu czynu i za to na podstawie art. 300 § 2 k.k., skazał go na karę jednego roku pozbawienia wolności, zawieszając jej wykonanie na okres trzech lat próby.

Sąd Okręgowy uznał, że - w świetle art. 58 § 2 k.c. - zaskarżona przez powoda umowa o podział majątku jest nieważna, gdyż narusza zasady współżycia społecznego rozumiane, jako odwołanie się do idei słuszności w prawie i do powszechnie uznawanych wartości w kulturze naszego społeczeństwa. Stwierdził, że umowa ta godzi w zasady przestrzegania prawa oraz poszanowanie prawomocnych orzeczeń. Pozwani, zawierając ją, działali w celu uniemożliwienia powódce wyegzekwowania wydanego na jej rzecz postanowienia o udzieleniu zabezpieczenia. Ich zachowanie było sprzeczne z tymi powszechnie akceptowanymi i pożądanymi regułami postępowania, bez których istnienia niemożliwym byłoby prawidłowe funkcjonowanie obrotu prawnego i gospodarczego. W tych okolicznościach zastosowanie wobec dokonanej przez nich czynności prawnej sankcji bezskuteczności względnej byłoby niewystarczające.

Sąd Apelacyjny w Warszawie, wyrokiem zaskarżonym skargą kasacyjną, oddalił apelacje pozwanych od wyroku Sądu Okręgowego i orzekł o kosztach postępowania. Uzupełniając ustalił, że wyrok Sądu Rejonowego [...] z 27 listopada 2017r. uprawomocnił się, co – w świetle art. 11 k.p.c. - czyni zarzut naruszenia tego przepisu bezzasadnym. Podkreślił, że sąd orzekający w postępowaniu cywilnym związany jest ustaleniami sądu karnego w zakresie faktów tworzących znamiona popełnionego czynu zabronionego, a także ustaleniami co do związku przyczynowego występującego między zachowaniem osoby skazanej a zdarzeniem będącym czynem zabronionym. Za ustaloną i przesądzoną uznał zatem okoliczność, że pozwany, zawierając z żoną umowę o podział majątku wspólnego, działał w celu uszczuplenia swojego majątku i udaremnienia wierzycielowi (powódce) możliwość zaspokojenia. W konsekwencji zarzuty apelacji dotyczące braku po jego

stronie - w dacie zawarcia umowy o podział majątku - wiedzy o postanowieniu z 25 lutego 2016 r., były chybione, gdyż aby móc świadomie udaremnić wykonanie postanowienia sądu, pozwany musiał wiedzieć o jego istnieniu.

Sąd Apelacyjny podzielił ocenę Sądu Okręgowy, wskazującą na zasadność powództwa w świetle art. 58 § 2 k.c. Stwierdził, że dla oceny, czy zachodzi wypadek, o jakim mowa w tym przepisie, obok treści czynności prawnej miarodajny jest jej skutek, a w szczególności to, czy w wyniku podjęcia czynności powstanie uprawnienie lub obowiązek, którego wykonanie spowoduje wystąpienie stanu sprzecznego z zasadami współżycia społecznego. Przepis ten uzasadnia stwierdzenie nieważności czynności prawnej wtedy, gdy przyczyny nieważności odnoszą się do treści lub celu czynności prawnej.

W skardze kasacyjnej, opartej na obu podstawach określonych w art. 398³ § 1 pkt 1 i 2 k.p.c., pozwana wniosła o uchylenie i zmianę zaskarżonego wyroku w całości przez oddalenie powództwa w całości, ewentualnie o uchylenie tego orzeczenia w całości i przekazanie sprawy Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania.

W ramach pierwszej podstawy kasacyjnej skarżąca zarzuciła naruszenie art. 58 § 2 k.c. i art. 527 k.c. Drugą podstawę kasacyjną wypełniła zaś zarzutem naruszenia art. 11 k.p.c.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zgodnie z art. 11 k.p.c., ustalenia wydanego w postępowaniu karnym prawomocnego wyroku skazującego co do popełnienia przestępstwa wiążą sąd w postępowaniu cywilnym. Związanie to wyraża się w tym, że w skład podstawy faktycznej rozstrzygnięcia sądu cywilnego wchodzi czyn przypisany w sentencji karnego wyroku skazującego i sąd cywilny jest pozbawiony możliwości dokonywania odmiennych ustaleń w tym zakresie (zob. m.in. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6 września 2022 r., II CSKP 466/22, nie publ.).

Wbrew odmiennemu zapatrywaniu skarżącej, nie ma podstaw do uznania, że Sąd Apelacyjny naruszył wymieniony przepis. Sąd ten bezsprzecznie był związany ustaleniami sądu karnego co do popełnienia przez S. G. przestępstwa z art. 300 § 2 k.k., które polegało na udaremnieniu wykonania postanowienia Sądu Apelacyjnego

z dnia 25 lutego 2016 r., sygn. akt I ACz 44/16 o udzieleniu zabezpieczenia roszczenia o zapłatę oraz na celowym działaniu pozwanego zmierzającym do uszczuplenia zaspokojenie swojego wierzyciela tj. spółki S., przez zawarcie ze swoją żoną D. G. umowy o podział majątku wspólnego. Ustalenia dotyczące motywów, którymi kierowali się pozwani zawierając umowę o podział majątku wspólnego, dokonane z uwzględnieniem treści prawomocnego wyroku karnego skazującego pozwanego za popełnienie przestępstwa, nie były zatem arbitralne. W odniesieniu do pozwanego zostały one w sposób wiążący przesądzone wyrokiem karnym. Wyrok ten nie zapadł wobec pozwanej. Jego treść stanowiła jednak tylko jeden z elementów szeregu okoliczności faktycznych rozważonych przez Sąd Apelacyjny przy ocenie pobudek towarzyszących pozwanej przy zawieraniu zaskarżonej umowy.

Chybiony był również podniesiony przez skarżącą zarzut naruszenia art. 58 § 2 k.c. Jego słuszności skarżąca upatrywała w bezzasadnym przyjęciu, że umowa z 24 marca 2016 r. dotycząca podziału majątku wspólnego została zawarta z naruszeniem zasad współżycia społecznego w celu pokrzywdzenia wierzycieli i uniemożliwienia wykonania postanowienia o zabezpieczeniu.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego przyjmuje się, że zgodność czynności prawnej z zasadami współżycia społecznego (art. 58 § 2 k.c.) podlega zawsze ocenie z uwzględnieniem konkretnego stanu faktycznego, gdyż zasady te osadzone są w takim właśnie kontekście (zob. uchwała Sądu Najwyższego z 9 marca 1993 r., III CZP 27/93, OSNC 1993, nr 7 - 8, poz. 135 oraz wyroki Sądu Najwyższego: z 30 listopada 1971 r., II CR 505/71, OSPiKA 1972, nr 4, poz. 75, z 12 listopada 1974 r., I CR 602/74, OSPiKA 1976, nr 7-8, poz. 143, z 30 maja 1980 r., III CRN 54/80, OSNCP 1981, nr 4, poz. 60, z 16 marca 1993 r., II CRN 94/92, nie publ., z 22 listopada 1994 r., II CRN 127/94, nie publ., z 1 lutego 2000 r., III CKN 1135/98, nie publ., z 27 czerwca 2001 r., II CKN 604/00, OSNC 2002, nr 3, poz. 32, z 23 lutego 2006 r., II CSK 101/05, nie publ., z 5 kwietnia 2007 r., II CSK 553/06, nie publ., z 9 grudnia 2009 r., IV CSK 290/09, nie publ., z 22 czerwca 2010 r., IV CSK 555/09, nie publ., z 18 kwietnia 2013 r., II CSK 557/12, OSNC 2014, nr 2, poz. 13, i z 24 kwietnia 2014 r., III CSK 178/13, nie publ.). O uznaniu czynności prawnej za sprzeczną z zasadami współżycia społecznego może świadczyć treść tej czynności, jej cel oraz przewidywane skutki. Za oceną nieważności czynności prawnej ze względu na jej

sprzeczność z zasadami współżycia społecznego muszą przemawiać szczególne okoliczności (zob. wyroki Sądu Najwyższego: z 18 marca 2008 r., IV CSK 478/07, nie publ., z 9 października 2009 r., IV CSK 157/09, nie publ., z 3 lutego 2011 r., I CSK 261/10, nie publ., z 25 sierpnia 2011 r., II CSK 640/10, nie publ., z 2 marca 2012 r., II CSK 351/11, nie publ., z 7 marca 2014 r., IV CSK 440/13, nie publ., z 24 kwietnia 2014 r., III CSK 178/13, nie publ. i z 28 stycznia 2016 r., I CSK 16/15, nie publ.). Podkreślenia wymaga, że cel umowy sprzeczny z prawem nie musi być celem wspólnym dla obu stron; wystarczające jest, że do jego osiągnięcia dąży jedna z nich a druga jest tego świadoma lub - ze względu na okoliczności zawarcia umowy oraz jej treść - powinna być świadoma.

Wbrew twierdzeniom skarżącej, Sąd Apelacyjny trafnie ocenił, że zawierając sporną umowę pozwany dążył do osiągnięcia celu sprzecznego z prawem, popełniając przestępstwo przewidziane w art. 300 § 2 k.k.. Zasadnie też uznał, że pozwana - zamieszkując w tym czasie z pozwanym i prowadząc razem z nim działalność gospodarczą w ramach wspólnie zawiązanej spółki - była świadoma tego celu.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego wyjaśniono, że bezwzględna nieważność czynności prawnej jest jedną z form jej wadliwości, która następuje z mocy prawa i z chwilą z jej podjęcia (art. 58 k.c.). Sankcja nieważności, jako najdalej idąca, pochłania inne sankcje, wobec czego nie dochodzi do zbiegu norm. Wyprzedza ona i zarazem niejako konsumuje sankcję bezskuteczności względnej, przewidzianą w art. 527 § 1 k.c. i 59 k.c. Do uznania czynności prawnej za nieważną niezbędne jest jednak wykazanie dalszych okoliczności świadczących o sprzeczności umowy z zasadami współżycia społecznego, leżących poza zakresem działania art. 527 k.c. i 59 k.c. (zob. wyroki Sądu Najwyższego: z 2 marca 1993 r., II CRN 94/92, nie publ.; z 12 lutego 2002 r., I CKN 902/99, nie publ.; z 23 lutego 2006 r., II CSK 101/05, nie publ.; z 28 marca 2007 r., II CSK 530/06, nie publ.; z 31 stycznia 2008 r., II CSK 391/07, nie publ.; z 24 lipca 2009 r., II CSK 124/09, nie publ.; z 7 października 2011 r., II CSK 3/11, nie publ.; z 3 lutego 2011 r., I CSK 261/10, nie publ. i z 12 grudnia 2013 r., V CSK 584/12, IC 2015, nr 7-8, str. 36).

Słusznie również Sąd Apelacyjny wskazał, że zastosowanie art. 58 § 2 k.c. może być uzasadnione wyłącznie w przypadkach, gdy nie ma możliwości zastosowania przepisu przewidującego sankcję łagodniejszą, zapewniającą uprawnionemu wystarczającą ochronę. Skarga pauliańska, stanowiąc uniwersalny środek ochrony wiarytelności pieniężnych, znajduje zastosowanie, gdy sprzeczność dokonanej czynności prawnej z zasadami współżycia społecznego polega wyłącznie na pokrzywdzeniu wierzyciela. Natomiast konieczność zastosowania art. 58 § 2 k.c. powstaje wówczas, gdy zmierzający do tego pokrzywdzenia sposób działania rażąco odbiega od powszechnie przyjmowanych i uznawanych w społeczeństwie zasad postępowania i wartości. Funkcją art. 58 § 2 k.c. jest bowiem wyeliminowanie z obrotu prawnego czynności prawnych niezgodnych z zasadami współżycia społecznego, a jednocześnie niesprzecznych z innymi zasadami prawa i nieobjętych działaniem art. 527 § 1 k.c. Pozwani zawierając umowę o podział majątku wspólnego naruszyli te zasady (przestrzegania prawa i poszanowania prawomocnych orzeczeń sądowych).

Z tych względów Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c. orzekł, jak w sentencji.

M.K.

[a]

